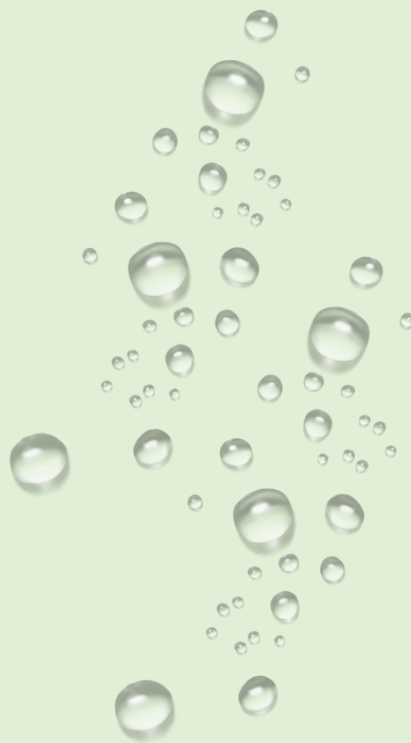

VATTENKOMMISSIONEN

Välfungerande diken tryggar livsmedelsförsörjningen och andra samhällsbehov

2025-12-09

Vattenkommissionen har på uppdrag av Lantbrukarnas Riksförbund (LRF) genomfört en oberoende utredning om markavvattningsfrågor för att öka kunskapen och förståelsen inom detta område.

Kommissionens betänkande, som färdigställdes den 9 december 2025, innehåller en omfattande bakgrunds- och problembeskrivning samt utförliga målbilder och förslag. Denna komprimerade rapport syftar till att kortfattat visa på den huvudsakliga riktningen av förslagen och att öka intresset för att ta del av hela rapporten.

Vattenanläggningar i form av öppna eller rörlagda diken är en avgörande del av vattnets infrastruktur på landsbygden. Av de cirka 50 000 markavvattningsföretagen behövs många fortfarande för jordbrukets behov medan andra kan läggas ner. Även bostads- och industriområden använder jordbrukets diken för att avleda vatten vilket ställer krav som diket ofta inte är anpassat för.

Med ett varmare klimat kommer nederbördsmängden att öka och bedömningen är att det sommartid kommer att bli fler perioder med torka eller skyfallsliknande regn. Klimatförändringen ställer nya krav på underhåll samt kunskap om hur vattenanläggningarna ska förvaltas. Jordbruket behöver ha beredskap för både för mycket och för lite vatten.

Vattenkommissionens utgångspunkter för att utforma målbilder och förslag i sitt betänkande:

- Markavvattningsanläggningarna är en förutsättning för livsmedelsproduktionen på stora delar av Sveriges åkermark
- Anläggningarna behöver underhållas, och ibland förändras, för att behålla sin funktion över tid och i ett förändrat klimat
- Ansvar för anläggningarna bör ligga på enskilda fastighetsägare eller samfälligheter enligt principen att den som har nytta av anläggningen svarar för kostnaderna
- Sveriges livsmedelsförsörjning kräver ändamålsenliga regler, institutioner, kompetensförsörjning med mera
- Långsiktiga markinvesteringar kräver långsiktiga spelregler

1. Förutsättningar för hållbar markavvattning

Välfungerande diken är en grundläggande förutsättning för livsmedelsförsörjning – jordbruk och samhällsbyggande behöver därför utvecklas i samklang med varandra.

Syftet med dränering är att marken ska hålla lämplig balans mellan jord, vatten och luft. När grundvattennivån ligger för högt riskerar grödan att kvävas av syrebrist om inte vattnet leds bort inom någon vecka. Den typen av översvämning syns inte på samma sätt som när markytan är täckt av vatten under några dagar efter ett stort regn.

Det viktigaste i båda fallen är att diket är underhållet och kan leda bort vatten så att grödan inte skadas.

Ansvar för underhållet av jordbrukets markavvattningsföretag är i regel gemensamt, där många fastighetsägare är involverade. Det förutsätter kunskap om vilka de ingående fastighetsägarna är och hur kostnaderna för underhållet ska fördelas. När inget underhåll har skett under lång tid kan det vara ett omfattande arbete att aktivera ett markavvattningsföretag.

Gör informationen om befintliga markavvattningsföretag lättillgänglig

Lantmäteriet ges i uppdrag att tillhandahålla publik information på registerkartan om markavvattningsföretagens läge och båtnadsområdets omfattning. Även förrättningsakten ska göras tillgänglig digitalt. Fastighetsregistret ska innehålla information om en fastighet ingår i ett tillståndsgivet markavvattningsföretag.

Genomförandet av förslaget leder till att alla får möjlighet att via Lantmäteriets registerkarta enkelt ta reda på var markavvattningsföretag finns och vilka fastighetsägare som är berörda. Det är en information om vattnets infrastruktur på landsbygden som i dag finns på 28 myndigheter utan samlad överblick.

Förändringen behöver föregås av en utredning och länsstyrelsernas erfarenheter och genomförda scanningsarbetet tas till vara.

Utarbeta vägledning för omprövningsprocessen

Uppdrag ges till Naturvårdsverket att utarbeta en vägledning som tydliggör omfattning och innehåll i det underlag som behövs vid ansökan om tillstånd till omprövning av ett markavvattningsföretag. I uppdraget ingår även att föreslå förenklingar som kan göras inom gällande lagstiftning. För att förtydliga handlägningsprocessen föreslås även att endast en (1) samlad begäran om komplettering kan göras inom viss tid.

Genomförandet av förslaget leder till att fler markavvattningsföretag omprövas. Syftet är att underlätta för sökande att lämna in en komplett ansökan från början. Med en tydlig beskrivning av vilket underlag som behövs inklusive innehåll i en miljökonsekvensbeskrivning effektiviseras arbetet, både för den sökande och för domstol/myndigheter, med kortare handläggningstider som följd.

Underlätta att markavvattningsanläggningen ska återfå sin funktion

Möjligheter till ekonomiskt stöd bör införas för administrativa kostnader vid ansökan om nytt tillstånd till en markavvattningsanläggning som klarar både jordbrukets behov, dagens miljökrav och kommande klimatförändringar.

Många markavvattningsanläggningar behöver omprövas. Fysiska förändringar behöver göras för att anpassa diket för framtidens klimat samtidigt som aktuell miljölagstiftning behöver beaktas. Genomförandet av förslaget leder till att fler markavvattningsföretag omprövas.

Förenkla omprövning vid återvätning

Återvätning av tidigare våtmarksområden kan minska klimatpåverkan, men tillståndprocessen är komplicerad vilket gör att lämpliga områden riskerar att undvikas. För att underlätta processen föreslås därför en ny regel i miljöbalken. I stället för att det ska behöva tillsättas en styrelse för markavvattningsföretaget ska det räcka att säkerställa om berörda fastighetsägare vill behålla företaget eller om det, helt eller delvis, kan läggas ner.

Genomförandet av förslaget leder till större möjligheter att uppnå målen för att minska utsläppen av växthusgaser fram till 2030 och att Sverige lever upp till LULUCF-förordningen.

Säkerställ skäligen kostnader vid omprövning

I dag skiljer sig reglerna för hur rättegångskostnader fördelas beroende på om ärendet gäller ny markavvattning eller omprövning av en befintlig anläggning. Därför föreslås att bestämmelserna ändras så att samma regler gäller oavsett ärende, och att kostnaderna fördelas efter vad som är skäligt.

Genomförandet av förslaget innebär att fler markavvattningsföretag omprövas eftersom kostnaden för omprövningen fördelas utifrån den nytta deltagarna har av omprövningen.

Utveckla affärsmodeller som möjliggör mer täckdikning

Täckdikning genomförs i dag i en för liten omfattning. En anledning är att markägare och arrendator kan ha svårt att komma överens om hur kostnader och ansvar ska fördelas i olika tidsperspektiv. För att underlätta att fler investeringar sker behöver branschen utveckla affärsmodeller som underlättar samarbete mellan markägare och arrendatorer.

Säkra långsiktigt stöd till täckdikning

Säkerställ fortsatt stöd till täckdikning via Sverige och EU motsvarande det som finns i nuvarande Strategiska planen 2023 – 2027.

Med stabila stöd kan marknaden för entreprenörer utvecklas, fler företag våga investera och tjänster kan erbjudas i hela landet. Därmed ges förutsättningar för att omfattningen av täckdikningen kan öka.

Möjlighet till bevattning gör produktionen mer stabil, minskar sårbarheten vid torra väderförhållanden och ökar Sveriges livsmedelsberedskap.

2. Öka lagringen av vatten i bevattningsdammar

I ett mer varierande klimat blir torrperioder vanligare under växtsäsongen och utan tillgång till vatten vid rätt tid minskar både skördarnas storlek och kvalitet. Möjlighet till bevattning gör produktionen mer stabil, minskar sårbarheten vid torra väderförhållanden och ökar Sveriges livsmedelsberedskap.

För att bevattningen ska öka och bidra till jordbrukets klimatanpassning krävs möjligheter att lagra vatten i bevattningsdammar som är dimensionerade efter det enskilda jordbruksföretagets behov av bevattning under torrår.

Med ändringen av total uttagsvolym och vattenuttag förenklas lagstiftningen.

Förenkla reglerna för uttag och lagring av ytvatten i bevattningsdammar

De fasta volymgränserna för ytvattenuttag i dagens lagstiftning enligt *Anmälan om vattenverksamhet* behöver tas bort och bevattningsdammens storlek bör begränsas till 200 000 kubikmeter. Gränsen för vattenytan på dammen bör ändras till 7 hektar. Vattenuttagets storlek ska anpassas till vattendragets/vattenområdets kapacitet så att uttag kan ske utan skadlig miljöpåverkan.

Genomförandet av förslaget innebär att det blir enklare att anlägga en bevattningsdamm för lagring av bevattningsvatten. Genom att öka vattenområdets yta blir det även enklare att anlägga större våtmarker samt att hitta lämpliga områden för att anlägga bevattningsdamm. Med ändringen av total uttagsvolym och vattenuttag förenklas lagstiftningen.

3. Bättre kompetensförsörjning inom vattenområdet

Eftersom intresset för jordbrukets vattenhushållningsfrågor har varit lågt under lång tid, har vi nu en situation där efterfrågan på kompetens är större än tillgången. Särskilt stor är bristen på personer med vattenjuridisk kompetens, eftersom de tekniska utbildningarna till civilingenjör/lantmätare har begränsat sådant kursinnehåll.

Kunskapen i samhället behöver även öka bland politiska beslutsfattare, myndigheter, branschen och fastighetsägare för ökad insikt om att markavvattningsanläggningarna är en viktig förutsättning för landets livsmedelsförsörjning. Uppdatering av lagstiftning behövs som gör det enklare för markavvattningsföretagen och samhället i övrigt att göra rätt.

Utveckla riktade fortbildningar inom jordbrukets vattenfrågor

Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) bör ges i uppdrag att utveckla fortbildningskurser för olika yrkesgrupper som arbetar med jordbrukets vattenfrågor – till exempel ingenjörer, jordbruksrådgivare, samhällsplanerare och myndighetspersoner. Utbildningspaketen ska utformas i dialog med myndigheter, rådgivningsorganisationer och verksamma konsulter.

Genomförandet av förslaget leder till att kunskapen om vattenrättsliga regler rörande markavvattningsfrågor ökar hos olika yrkeskategorier för deras dagliga verksamhet.

Klimatförändringar och behovet av att anpassa befintliga och anlägga nya vattenanläggningar gör att samhällets behov av denna kompetens kommer att öka.

Vi har nu en situation där efterfrågan på kompetens är större än tillgången.

Ta fram vägledning om grundläggande principer för markavvattning

Jordbruksverket ges i uppdrag att upprätta en vägledning över de grundläggande principerna för upprättande av handlingar som behövs för ansökan om tillstånd till markavvattning samt omprövning av markavvattningsföretag.

Utformning, omfattning samt innehåll i övrigt enligt Jordbruksverkets bedömning efter kontakter med konsulter inom branschen.

Genomförandet av förslaget leder till att den erfarenhet som finns avseende tillstånds-ansökan till markavvattning, bland annat hos markavvattningssakkunniga, dokumenteras i en vägledning.

Stärk kunskapen hos entreprenörer som utför underhåll

Utförandet av underhållsarbeten i markavvattningsanläggningar har stor betydelse för både funktion och miljöpåverkan. Ett rådgivningsmaterial behöver utvecklas riktat till gräventreprenörer kring juridik och miljöaspekter vid underhåll.

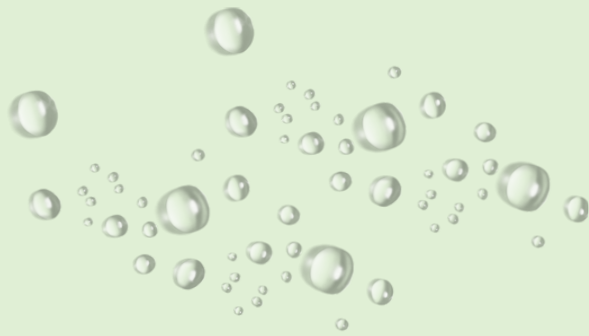
Bättre kunskap hos utförarna ökar förutsättningarna för att arbeten genomförs korrekt och med minimal miljöpåverkan.

Utöka rådgivningen inom Greppa Näringen

Den befintliga rådgivningen inom Greppa Näringen behöver kompletteras med moduler som aktivering av ett markavvattningsföretag och uppdatering av kostnadsfördelningslängd.

Genom att stärka rådgivningen inom dessa områden kan fler lantbrukare få praktiskt stöd i frågor som i dag upplevs som komplexa och svårförståeliga.

Vad händer om vi inte agerar?

Kunskapen om markavvattningsföretagen fortsätter att vara svår-tillgänglig. Kompetensen fortsätter att vara bristfällig eftersom kretsen av personer med relevant sakkunskap inte utökas.

Omprovning av befintliga vattenanläggningar för jordbrukets behov och miljö- och klimatanpassning uteblir. Tillgången till entreprenörer/projektörer kommer fortsatt att vara för låg i stora delar av landet. Bevattningsdammar anläggs inte heller i den takt som behövs för att klara torrperioder.

Mot denna bakgrund tas inte Sveriges förutsättningar för inhemsk livsmedelsförsörjning tillvara.

Vattenkommissionens betänkande innehåller förslag som kan genomföras i ett kortare perspektiv medan andra kan utgöra grund för att en ny statlig utredning ska kunna lägga fram ett samlat förslag med förändrad lagstiftning på området.

